

TEMAT 2: Dialog międzynarodowy

Pomoce naukowe i dydaktyczne

Bulgaria

Trzy przykłady integracji:

Turcy, Romowie i Muzułmanie pochodzenia bułgarskiego

Autor: *Dimitar Denkov*

1. Uwagi pojęciowe

1.1 Integracja

Na początku należałoby wyjaśnić, co rozumiemy przez integrację grupy społecznej, funkcjonującej pośród wielu społeczności. Przy tym musimy rozróżnić, czy słowo „integracja”

- a) zawiera w sobie pojęcie celów tzn. treści takich jak np.
- Całkowita integracja powinna oferować ogromną szansę zapewnienia równości pod względem kształcenia, zdobywania doświadczenia zawodowego oraz warunków życiowych. Poza tym, integracja całkowita powinna charakteryzować się wzajemną akceptacją w sferze języka, wiary oraz tradycji.
 - W przypadku całkowitej integracji codzienne postępowanie wszystkich grup powinno być wyznaczone poprzez aktywne starania ku osiągnięciu zrozumienia oraz spokoju.

Na podstawie tych treściwych postanowień pojęcia integracji

- b) można zmierzyć rzeczywiste starania o osiągnięcie lub też sprzeciw przeciwko integracji
- Czy państwo podejmuje odpowiednie kroki lub też przyjmuje propozycje, w celu zlikwidowania różnic np. w szkole, w pracy zawodowej i w życiu społecznym?
 - Czy mamy do czynienia ze świadomymi albo spontanicznymi napaściami (czy też reakcjami obronnymi) na tożsamość osobistą w codziennych relacjach? Jak wielkie indywidualne wysiłki są podejmowane w tym kontekście?

1.2 Podmioty integracji

- a) Zakładając, że wszyscy chcą żyć w zintegrowanym państwie, w którym wszystkie grupy etniczne, językowe i wyznaniowe mają jednakowe prawa i szanse realizacji oraz przyjmując, że społeczeństwo obywatelskie podejmie konieczne kroki w celu zapewnienia opieki również mniejszości narodowej – to w takim wypadku
- b) państwo narodowe oraz społeczeństwo obywatelskie są podmiotem lub też motorem integracji.
- c) Jednak, ponieważ integracja zakłada również zachowanie międzypodmiotowe, międzyludzkie, trzeba ją zawsze kojarzyć ze związkiem podmiotowo-obiektowym, przy czym obydwaj, zarówno podmiot jak i obiekt są integracją.

1.3 Środki prawne albo instrumenty polityki integralnej, które zamiast przeciwdziałać politycznemu rozłamowi społeczeństwa, doprowadzają do niego.

- udogodnienia przy udzieleniu obywatelstwa bułgarskiego osobom pochodzenia bułgarskiego (zob. Ts 202/1)

- podział państwa i instytucji wyznaniowych oraz zgodne z konstytucją faworyzowanie wschodniej ortodoksji (zob. Ts 202/2)
 - zakaz zakładania partii politycznych o charakterze etnicznym, wyznaniowym i rasistowskim przy zadeklarowanym pluralizmie politycznym (zob. Ts 202/3)
 - regulacje związane z czynnościami związków politycznych oraz zrzeszeń (zob. Ts 202/4)
 - formalna i rzeczywista integracja zamiast asymilacji (rzekomych)-mniejszości narodowych
- Rozumiemy przez to a) grupy, które różnią się wprawdzie od większości pod względem etnicznym lub językowym, jednakże nie wykazują żadnych różnic językowych. b) grupy etniczne, językowe, wyznaniowe, które same w sobie są w poszczególnych okręgach państwa większością narodową.

Jeśli chodzi o proces integracyjny, bułgarska konstytucja z 1991 r. nie zawiera w kwestiach prawnych żadnych obostrzeń. Problemy były i są natury historycznej, społecznej i gospodarczej, i są one tylko częściowo sterowane przez państwo narodowe.

2. Problem społecznego przyporządkowania

Prawie wszystkim ludom bałkańskim trudno jest dokładnie rozróżnić pomiędzy mniejszościami narodowymi a rdzenną ludnością, zwłaszcza, że po części mamy do czynienia ze znacznymi różnicami, jeśli chodzi o

- a) samoidentyfikację obecnych jednostek
- b) kryteria przyporządkowania dla poszczególnych grup zastosowane z zewnątrz.

W ten sposób 86-95% ludności uważa, iż na podstawie swego rodowodu lub też wyznawanej wiary należy do określonej grupy, jednakże pewność, że może to zostać potwierdzone przez osoby z zewnątrz posiada tylko 65-74% mieszkańców. W przypadku języka wartość ta jest prawie identyczna, bo ok. 85-86%. To oznacza, że jeśli chodzi o ten atrybut to identyfikacja czy też przyporządkowanie są w tym wypadku możliwie najpewniejsze.

Osobiste utożsamianie się z narodem lub państwem waha się znacznie pomiędzy 65 i 85% całej ludności, także jakiegokolwiek zewnętrzne ustalenia są możliwe tylko w przypadku 60-85% gwarancji. Rysunek Gs 202/1 pokazuje zróżnicowanie bułgarskich mniejszości pod względem założenia różnych organizacji. Duże wahania w przypadku Romów możemy wytłumaczyć trzema najważniejszymi cechami identyfikacji zewnętrznej i wewnętrznej. W ten sposób rodowód, wiara i język, są określane oraz uznawane przez wielu Bułgarów czy Turków dwuznacznie jako „romańsko-bułgarskie” względnie jako „romańsko-tureckie”, jednak najczęściej jednoznacznie jako „cygańskie”. Mapa Cs 202/1 umożliwia przegląd podziałów geograficznych pojedynczych grup społecznych w Bułgarii. To, iż mamy do czynienia z segregacją ludności romańskiej, pokazuje mapa Cs 202/2, na której zaznaczono liczne szkoły, w których udział uczniów romańskich przekracza 50%.

2.1 Różne stopnie niezależności

Tabela Gs 202/2 pokazuje, że Turcy wyraźnie odróżniają się od Bułgarów pod względem pochodzenia, języka, wiary oraz przynależności narodowej. Tylko w przypadku tego ostatniego, istnieje ambiwalentny stosunek do państwa bułgarskiego, a to oznacza, że formalno-prawnie istnieje przynależność, a w rzeczywistości identyfikacja z nim jest wątpliwa. Państwem narodowym Turków, rozumianym dosłownie pod kątem etnicznym jest Turcja.

Pośród Romów (Cyganów) występują w przypadku nazwisk, języka oraz przynależności narodowej zarówno własne, jak również bułgarskie elementy chrześcijańsko- ortodoksyjne obok islamskich. Własna przynależność narodowa nie jest prawie w ogóle rozwinięta. W przypadku Muzułmanów pochodzenia bułgarskiego wartości te są podobne jak u Romów. Ponieważ jednak grupa ta obejmuje tylko 100 000 mieszkańców, szanse na integrację są tutaj największe.

3. Integracja – życzenia a rzeczywistość

- Światowy rynek pracy byłby idealnym polem dla integracji. Ale charakteryzuje się on odziedziczonym przez pokolenia hierarchicznym myśleniem oraz brakiem miejsc pracy, co pozwala natomiast osiągnąć jedynie odpowiedni temu standard życiowy.
- Oświata mogłaby doprowadzić do połączenia duchowych horyzontów, a w rzeczywistości troszczy się o to, by zostawały przekazywane „własne prawdy”.
- Codzienne kontakty pomiędzy członkami różnych grup społecznych wymagają właściwie wzajemnego „przekroczenia granicy”. Jednak tak naprawdę codzienność to raczej nic innego jak odseparowanie pojedynczych grup mieszkańców.

4. Faktory sprzyjające integracji

4.1 Bieda i bezrobocie

Bułgaria należy do najbiedniejszych państw Europy. Ok. 22% ludności żyje w skrajnym ubóstwie. Najbiedniejsi są Cyganie – ok. 84% Romów ma tylko jeden euro lub mniej na dzień. Ta ogromna bieda może zostać zredukowana do minimum poprzez proces integracyjny, podjęty własnymi siłami. (zob. rys. GS 202/3)

Powodem biedy jest wysokie bezrobocie, szczególnie u Cyganów (od 35 do 50%) oraz w przypadku mniejszości tureckich (od 25 do 35%); większość bezrobotnych żyje raczej na terenach rolniczych. Za to w Sofii odsetek ten wynosi tylko od 3 do 4% zaś średnia krajowa stopa bezrobocia wynosi ok. 11%.

4.2 Braki w wykształceniu w przypadku mniejszości narodowych

Pierwszy okres nauki w szkole podstawowej sięga w Bułgarii od 6-7 do 10 i 11 roku życia (1 – 4 klasa). Później obowiązek szkolnictwa trwa dalsze 5 lat aż do 16 roku życia na drugim etapie szkoły podstawowej (od 5 do 7/8 klasy) oraz w szkołach kontynuujących nauczanie (od 8/9 aż do 10 klasy). Świadectwo ukończenia najwyższego stopnia poziomu drugiego otrzymuje się w 12 lub 13 klasie szkoły ponadpodstawowej.

Różnice w wykształceniu pomiędzy pojedynczymi grupami mieszkańców są uderzające (zob. rysunek GS 202/4). I tak ok. 55% rocznika mniejszości tureckiej posiada świadectwo ukończenia szkoły podstawowej. Jednak ok. 27% rocznika kończy szkołę podstawową, tylko 3% studia a ok. 5% pozostaje analfabetami.

U Cyganów tylko ok. 65% kończy szkołę podstawową na poziomie I, a z nich tylko ok. 45% rocznika kończy szkołę podstawową na 7 i 8 klasie, ok. 18% uzyskuje świadectwo ukończenia szkoły ponadpodstawowej, ale tylko 1% uczniów kończy studia, podczas gdy liczba analfabetów wynosi ok. 13%.

Ok. 22% ludności bułgarskiej kończy tylko szkołę podstawową, ale za to ok. 54% uzyskuje pełne wykształcenie ponadpodstawowe i ok. 22% również dyplom szkoły wyższej, podczas gdy liczba osób pozostających analfabetami wynosi pomiędzy 1 a 2%.

Szczególnie w kształceniu ponadpodstawowym mamy do czynienia z dużym potencjałem integracyjnym, jednak brak środków finansowych oraz nastawienie rodziców, które wcale nie koncentruje się na chęci kształcenia swoich pociech, są dla oświaty niczym innym jak przeszkodą na drodze zmierzającej do integracji z resztą społeczeństwa.

Przeciwko integracji występuje realna segregacja w szkołach; większość uczniów pochodzenia tureckiego jest skoncentrowana w 120 szkołach podstawowych oraz 34 ponadpodstawowych, Romowie koncentrują się w 350 szkołach podstawowych, ale tylko w 17 szkołach ponadpodstawowych (zob. rysunek Gs 202/5). Więcej niż 85 % uczniów znajdujących się w „instytucjach” (szkoły dla psychicznie upośledzonych, sierot, poprawczaki) to Cyganie.

Również tutaj zaznacza się znaczny spadek w wykształceniu pomiędzy Turkami i Romami z jednej strony i ludnością bułgarską z drugiej, przy czym Muzułmanie pochodzenia bułgarskiego prawie nie odróżniają się od siebie pod względem wykształcenia, jak również podziału pracy.

4.3 Dystans społeczny w codziennym zachowaniu się poszczególnych grup ludności

Tabela Gs 202/6 pokazuje, że pomiędzy poszczególnymi grupami ludności bułgarskiej istnieją zróżnicowane stopnie wzajemnej antypatii.

I tak np. ok. 77% Bułgarów nie wstąpiłoby w żaden związek małżeński z Cyganem. Podobnie jest z antypatią u Turków w stosunku do Romów. Przeciwno związkowi między Bułgarem a Turkiem jest tylko 54%, a 48% Turków również poślubiłoby Bułgara.

Utrzymywanie przyjacielskich kontaktów pomiędzy Bułgarami i Romami potwierdza 86% Romów ale tylko ok. 74% Bułgarów. Dystans społeczny pomiędzy Turkami i Romami również w przypadku nawiązywania stosunków przyjacielskich jest większy niż pomiędzy Bułgarami i Turkami.

Podobne wątpliwości pojawiają się w kwestii tego czy mieć Roma za sąsiada czy też nie.

We wszystkich tych przypadkach Romowie są mniej niechętnie nastawieni do Bułgarów i Turków, niż odwrotnie. Prawdopodobnie im większy jest dystans społeczny pomiędzy Bułgarami i Turkami z jednej i Romami z drugiej strony, to w codziennym życiu dochodzi odpowiednio do reakcji obronnych, które w osiedlach miejskich prowadziły do regularnego tworzenia getta.

Jeszcze w latach 80 XX wieku ówczesny rząd komunistyczny Bułgarii próbował przymusowo „zbułgaryzować” ludność pochodzenia tureckiego, co doprowadziło do wyemigrowania do Turcji ok. 350 000 osób. Po przełomie wycofano jednakże wprowadzone środki, co również pod warunkiem przybliżenia Bułgarii do Unii Europejskiej doprowadziło do tego, iż dziesiątki tysięcy Turków powróciło do Bułgarii lub też starało się o uzyskanie podwójnego obywatelstwa.

5. Rokowania na przyszłość

Integracja mniejszości tureckiej ze społeczeństwem bułgarskim będzie przypuszczalnie kontynuowana poprzez własnych przedstawicieli na terytorium funkcjonujących instytucji państwowych lub też nowych oficjalnie powołanych organów mających służyć ochronie mniejszości narodowych. Ciężko tu mówić o całkowitej integracji, ponieważ w niektórych regionach Bułgarii Turcy posiadają przewagę pod względem politycznym i kulturowym, a co z kolei pod pewnymi warunkami może prowadzić do autonomicznego nastawienia.

Integracja Romów jest bezwzględnie trudna. Braki w wykształceniu, bezrobocie, wyrzucenie na margines społeczny dużej części ludności są również wykorzystywane w celach politycznych, przy czym w ostatnim czasie zaostrzyły się tendencje nacjonalistyczne niektórych grup społecznych ludności bułgarskiej przeciwko Romom, (ale również Turkom). Zapowiedziana, polityka państwowa dot. integracji Romów i Turków jest określana w parlamencie jako „odnacionalizowanie” państwa. Jednak ok. 38% ludności bułgarskiej chce rozwiązywać problemy poprzez wysiedlenia ludności. Jak wynika z tabeli Gs 202/7, ok. 1/3 Bułgarów nie chce nawet zostać pochowana na cmentarzach obok Romów.

Relatywnie mała grupa Muzułmanów pochodzenia bułgarskiego jest od dłuższego czasu ignorowana do tego stopnia, że ciężko ją odróżnić od większości Bułgarów. Przewidywalnie z biegiem czasu grupa ta będzie „wschodzić” w społeczeństwie, ponieważ różnice w kwestiach wiary nie grały w Bułgarii nigdy istotnej roli.

Wiele kłopotów, jakie Bułgaria spotyka dziś na swojej drodze, w dążeniu ku osiągnięciu wspólnego, możliwie jak najbardziej jednorodnego państwa narodowego, stracą znaczenie z chwilą przystąpienia tego państwa do Unii Europejskiej. Wtedy to Bułgaria stanie się częścią wieloetnicznej i wielo-wyznaniowej konfederacji. Jednakże problemy związane z przepaścią społeczną i ekonomiczną pomiędzy poszczególnymi grupami ludności znikną dopiero wtedy, gdy poprawi się sytuacja gospodarcza kraju oraz kiedy do dyspozycji będzie wystarczająca ilość środków pieniężnych przeznaczanych na inwestycje na wszystkich płaszczyznach oświatowych.

Tłumaczenie: *Ewa Michalska-Lysko*

Źródła i bibliografia

- NSI (WWW.nsi.bg)
- The Word Factbook of CIA, 2005
- D. Denkov, Vidinsky, Stanoeva: Romaschools in Bulgaria, 2001 (2005)
- Dr. Đorđević: Romas&Others, Other&Romas. Social Distance, 2004
- И.Карахасан-Чънър, Етническите малцинства в България, София, 2005
-

Rysunki, tabele oraz mapy znajdują się w zbiorze materiałów do tematu 2 projektu internetowego – COMCULT.